

Inger Thomasson och Ann-Christin Stolth
FIA, Fosterbarn i anknytning,
En utvärdering av ett utvecklingsarbete inom familjehemsplacering

Bakgrund, syfte och uppläggning

Projektet FIA (Fosterbarn i anknytning) i Söderhamns kommun har sin utgångspunkt i en otillfredsställande situation avseende i familjehem långtidsplacerade barn-/ungdomar under slutet av 1990-talet. Under 1998 uppgick antalet placerade barn/ungdomar till 51, varav 33 (65%) hade varit placerade i 5 år eller mer, vilket då var den högsta siffran i Gävleborgs län. I samband med en omfattande organisationsförändring inom socialförvaltningen i Söderhamns kommun vid denna tid väckte socialsekreterarna Inger Thomasson och Ann-Christin Stolth idén att man skulle kunna förändra arbetssättet vad gällde de i familjehem långtidsplacerade barnen/ungdomarna med syfte att så långt möjligt söka återupprätta brustna relationer mellan barn och biologiska föräldrar. Söderhamns socialnämnd ställde sig bakom idén och påbörjade i april 1999 ett projekt med detta syfte. Ansvariga för projektet har varit Ann-Christin Stolth och Inger Thomasson. Projekttiden var 2 år och pågick mellan 1999-04-01--2001-03-31.

För projektet valdes 34 barn/ungdomar (18 pojkar och 16 flickor) ut, alla barn som varit placerade 3 år eller längre. Den genomsnittliga placeringstiden för denna grupp uppgick till 8,7 år. Av de 34 barnen var 32 i åldrarna 7-18 år och 2 var yngre än 7 år. Vid projektets inledning var en tredjedel placerade enligt LVU, resterande enligt SoL. En knapp fjärdedel av barnen var placerade i släktinghem. För de barn som ingick i projektet fanns totalt 48 föräldrar. I några ärenden är en eller båda föräldrarna avlidna samt i ett par ärenden har faderskapet ej kunnat fastställas. Antalet berörda fosterföräldrar uppgick till 49.

Förutom att med förändrade arbetsmetoder försöka återupprätta placerade barns relationer med sina biologiska familjer och/eller dess nätverk så har syftet med projektet också varit att beskriva ett arbetssätt för hur socialtjänsten kan arbeta med placerade barn för att förhindra att placeringar pågår under lång tid och/eller utan någon kontakt med det egna nätverket.

Därför har projektet dokumenterats utförligt och utvärderats av Ann-Christin Stolth och Inger Thomasson i samarbete med X-Fokus, vars forskningsledare Ove Källtorp har medverkat med metodstöd när det gäller urval, dokumentation, intervjuer, analys och rapportering. Ett kategorirepresentativt urval av 15 fall har analyserats ingående. Dessa har redovisats genom fallbeskrivningar.

Sammanfattning av resultat

Bland de ärenden som ingått i projektet finns exempel på hur FIA försökt knyta ihop spruckna föräldrarelationer, försök som omintetgjorts av omöjliga, individuella omständigheter i form av missbruk, sjukdom och mänsklig oförmåga med tydliga konsekvenser för barnet eller ungdomen. Men det finns även exempel på hur en från början olycklig situation kan vändas till något relativt lyckligt till följd av barns livsvilja, föräldrars förtroende i förening med FIA:s insatser. Ibland har barnen fått en anknytning till fosterföräldrarna som i den situationen varit den bästa möjliga. Det har också förekommit att "misslyckade" föräldrar själva försökt reparera de trasiga relationerna med FIA:s ibland villkorliga stöd när anknytningsbehov stått mot skyddsintresse. Dessutom finns ärenden då den snart vuxne tonåringen aktivt själv har valt att ha en minimal relation till föräldrar som svikit för länge sedan samt ärenden där fosterföräldrar misslyckats och där en frigörelse varit nödvändig för att kunna ge barnet/ungdomen en tryggare uppväxt.

Av de 34 placeringar som ingick i projektet var det inledningsvis 12 barn /ungdomar som inte hade något umgänge alls med de biologiska föräldrarna eller nätverket. Enstaka umgängestillfällen hade förekommit i placeringarnas inledning för att därefter helt utebli av varierande anledningar (ex. ointresse från föräldrar, ovilja från barn, pågående missbruk). När projektet avslutades hade 7 av ovannämnda barn/ungdomar fått ett markant förbättrad situation med regelbundet förekommande umgänge vid minst 1 tillfälle per kvartal. För de återstående 5 hade vårdnadsöverflyttning genomförts i ett fall och pågick i ytterligare 3 placeringar. För ett barn har det ej varit möjligt att åstadkomma någon förändring överhuvudtaget på grund av missbruk och ointresse från föräldrar.

10 barn/ungdomar hade redan ett pågående umgänge som under projekttiden inte har förändrats i någon betydande omfattning. Anledningen till detta kan ha varit att 5 av de nämnda 10 är släktingplacerade och att de därigenom redan haft tillgång till sina föräldrar/nätverk. För de återstående 5 tonåringarna handlar det främst om att de själva har tydligt uttalade önskemål om vilken kontakt de önskar. Det umgänge som förekommit mellan dessa tonåringar och deras föräldrar har varierat i omfattning, allt från något enstaka tillfälle per år till umgänge vid ett tillfälle per månad.

För 11 barn/ungdomar kan vi konstatera att umgänget blivit markant förbättrat. Umgängestillfällena har utökats betydligt, såväl vad gäller kvalitet som kvantitet. För 9 av barnen/ungdomarna har det förbättrade umgänget skett bara i förhållande till modern. För de återstående 2 har återupprättandet av föräldrakontakten inneburit att deras HVB-placeringar avslutats och de har återförenats med sina föräldrar efter 12 respektive 8 års placeringstid.

För ett barn förekom ett visst, om än oregelbundet, umgänge när projektet startade. Detta umgänge har under projekttiden successivt minskat för att sedan helt upphöra. Anledningen är aktivt pågående missbruk hos föräldrarna och bristande motivation att förändra sin situation.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att för drygt hälften av barnen/ungdomarna har FIA-projektet inneburit ett återupprättat och/eller förstärkt/förbättrat umgänge med föräldrar/nätverk. För knappt hälften av barnen/ungdomarna har projektet ej inneburit någon större förändring då de redan hade ett umgänge de var nöjda med. I denna grupp ingår såväl släktingplaceringar som tonåringar. För ett barn har umgänget under projekttiden upphört av anledningar som vi inte, trots försök, kunnat påverka.

Under projekttiden har, som tidigare nämnts, 2 HVB-placeringar upphört och ungdomarna flyttat hem, för ytterligare 2 ungdomar har placeringar upphört på grund av åldersskäl.

Projektet FIA skulle kunna liknas vid ett socialt spel som har inbegripit många beståndsdelar. Förutom det berörda barnet/tonåringen har övriga aktörer ibland varit dennes syskon, de biologiska föräldrarna, fosterföräldrarna, andra närstående, FIA samt i förekommande fall även skola, barnpsykiatri med flera. FIA:s roll har många gånger varit mycket svår och inbegripit komplicerade bedömningar och mångsidiga hänsynstaganden vid försök att uppnå regelbundna umgängen, därför att svårförenliga anknytnings- och skyddsintressen ibland har kolliderat. Insatserna har ofrånkomligen aktualiserat gamla problem och konflikter eller skapat nya sådana i relationerna mellan de inblandade men svårigheter har även utgjort steg på vägen att nå en varaktig förbättring för barn och föräldrar. Att inte ta sig an dessa problem skulle ha kunnat innebära att de blivit permanentade och kanske fördjupade istället för att utgöra en utgångspunkt för FIA:s insatser. Den mest lämpliga tidpunkten för dessa insatser och kontakter och tidsordningen mellan dem har sannolikt varit mycket avgörande men samtidigt omöjlig att på ett säkert sätt planera i förväg, då det för de inblandade finns så många varierande omständigheter som kan påverka resultatet. Intuitivt men målinriktat arbete är det enda som varit möjligt i en process av "trial-and-error" med ibland många försök.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att FIA-projektet inneburit möjligheter att med ett målinriktat och koncentrerat arbetssätt uppnå betydligt bättre förutsättningar att skaffa kunskap om de placerade barnens och deras föräldrars levnadsförhållanden, något som medfört att förutsättningarna att uppfylla lagstiftningens intentioner har förbättrats. Av avgörande betydelse för att kunna åstadkomma detta är organisatoriska förutsättningar och tillräckliga personella resurser samt att arbetet med familjehemsplacerade barn/ungdomar ges en hög prioritet inom socialtjänstens verksamhetsområden.

Söderhamns socialnämnd beslutade 2001-01-30 att FIA skulle bestå som permanent verksamhet efter projekttidens slut samt att återföreningsarbetet med placerade barn/biologiska föräldrar skulle förstärkas och intensifieras.